

УДК 159.9

Людмила Троценко
здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня
спеціальності 053 «Психологія»

Лідія Деркач
завідувач кафедри психології та педагогіки,
доктор психологічних наук, професор
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ УЯВЛЕНЬ ПРО ЩАСТЯ ПІДЛІТКІВ

Актуальність дослідження. Психологічні дослідження щодо підвищення якості життя населення стають все більш актуальними, набувають стійкого, постійного характеру. Такі показники як щастя і суб'єктивне благополуччя безпосередньо пов'язані з даним критерієм. На даному етапі розвитку суспільства переважає тенденція досліджень уявлень про щастя не лише у дорослого населення, а й на більш ранніх етапах онтогенезу. В даному аспекті підлітковий вік вважається одним з найбільш продуктивних, адже саме в підлітковому віці закладаються найбільш стійкі аспекти сприйняття себе та оточуючого світу, що зумовлює актуальність досліджень уявлень про щастя у підлітковому віці.

Ціль дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та емпіричному дослідженні гендерних особливостей уявлень про щастя підлітків

Відповідно до поставленої мети були конкретизовані завдання дослідження, а саме:

- проаналізувати сутність та зміст поняття «щастя» як психологічного феномену;
- розкрити гендерні особливості уявлень про щастя у підлітковому віці;
- емпірично дослідити гендерні особливості уявлень про щастя та чинники, які впливають на них у підлітковому віці;
- надати рекомендації щодо оптимізації уявлень про щастя з урахуванням гендерних особливостей у підлітковому віці.

Визначена мета та завдання дослідження дозволили нам припустити гіпотезу дослідження: уявлення про щастя мають гендерні особливості у підлі-

тковому віці.

Вивчення проблеми уявлень про щастя йде корінням у філософію, психологію, соціологію та інші науки. Задоволеність своїм життям представляють як багатофакторний конструкт, який характеризується складним взаємозв'язком соціальних, культурних, економічних, психологічних, фізичних і духовних чинників. Переживання щастя є найважливішою складовою частиною домінуючого настрою особистості, оскільки задоволеність своїм життям, як інтегративне, особливо значуще переживання, надає постійний вплив на різні параметри психічного стану людини і, як наслідок, на успішність поведінки, продуктивність діяльності, ефективність міжособистісної взаємодії. Особливо важливими є ці переживання у підлітковому віці, адже виступають значимим фактором стану суспільної підліткової свідомості, групових настроїв, очікувань, міжособистісних відносин.

У психології феномен щастя та чинники суб'єктивного благополуччя особистості досліджувалися багатьма вченими та дослідниками (М. Аргайл [1], Е. Дінер [12], М. Селігман [9], К. Ріфф [14], П. Фесенко [10]), виявлені його зв'язки з свідомістю життя (П. Фесенко [10]), ціннісно-смысловими утвореннями (Д. Леонтьєв, Р. Шаміонов [11]), середовищними умовами і професійною діяльністю (Р. Шаміонов [11]). Однак, при всій різноманітності досліджень недостатньо дослідженим залишається гендерний аспект досліджень уявлень про щастя.

Особливо цікавими є дослідження гендерних особливостей переживання щастя у підлітковому віці. Якщо виходити з поняття «гендерна роль», як деякої сукупності норм, які містять узагальнену інформацію про властивості, притаманні кожній статі, то уявлення про щастя у дівчат та хлопців будуть відрізнятися. Адже внутрішній світ чоловіків вважається більш упорядкованим і систематизованим, ніж світ жінки. Тоді як внутрішній світ дівчат пов'язується з емоційністю, м'якістю, чуйністю, нормативністю, комунікативними навичками, сензитивністю, здатністю до емпатії [6, с 21].

Враховуючи те, що центральним новоутворенням підліткового віку є перехід на новий рівень самосвідомості – Я-концепції, – системи уявлень людини про саму себе, яка включає усвідомлення своїх фізичних, інтелектуальних, характерологічних, соціальних та інших властивостей; самооцінку; суб'єктивне сприйняття зовнішніх чинників, що впливають на власну особистість, особливо значення набувають чинники задоволеності підлітками своїм життям [8].

В загальному, чинниками задоволеності життям особистості являються такі психологічні категорії: категорія «образ» як усвідомлений стиль життя або образ бажаних цілей; категорія «мотив» як спонукання до досягнення індивідуально значущих цілей або реалізації бажаного способу життя; переживання як почуття, які «повідомляють» його про відносини з середовищем, як почуття, які відчуває індивід, зіставляючи свої зусилля, дії до досягнення бажаної мети або способу життя, з тим, що він досяг в реальності або з

тим, чого змогли досягти інші; категорію «емоції» як емоційну оцінку себе, своїх досягнень, ступеня задоволеності собою і своїм життям[3].

У підлітковому віці переживання щастя, а саме рівень його суб'єктивного благополуччя, можна визначити як важливий показник готовності до майбутнього дорослого життя, а також як фактор успішної навчальної діяльності та прогностичний показник майбутньої життєвої та професійної продуктивності і задоволеності життям в загальному аспекті.

Емпіричне дослідження гендерних особливостей уявлень про щастя показало, що хлопці-підлітки прагнуть до фізичної активності, сили, що дозволяє їм відповідати уявленням про «справжнього чоловіка», проведенню вільного часу так, як того вони бажають. Тоді як уявлення про щастя у дівчат більш відноситься до прийняття їх іншими особами свого полу, до приналежності обраній референтній групі, вони більш схильні до наслідування дорослим в одязі та зачісці, залежать від своїх романтичних вподобань. Хлопці більш задоволені своїм життям та позитивно сприймають себе та оточуючих, вміють ставити цілі та досягати їх, намагаються використовувати усі можливості, які дає їм життя, а дівчата більш спрямовані на позитивні міжособистісні стосунки з оточуючими та з самими собою, вони вміють співпереживати, враховувати зміну обставин, але в той же час діяти самостійно і враховуючи свої інтереси.

Виявлені і гендерні особливості у структурі смисложиттєвих орієнтацій в залежності від рівня психологічного благополуччя. Так, у дівчат зі збільшенням рівня суб'єктивного благополуччя збільшується результативність, задоволеність життям, а у хлопців збільшується контроль свого життя та впевненість у тому, що людина сама створює своє життя. Тоді як зі зменшенням відчуття благополуччя дані показники зменшуються як у хлопців, так і у дівчат.

Особливості співвідношення «цінності» і «доступності» у життєвих сферах підлітків з різним рівнем суб'єктивного благополуччя показали, що у дівчат зі зменшенням рівня відчуття благополуччя збільшується наявність внутрішніх конфліктів за важливими життєвими цінностями, тоді як зі збільшенням рівня суб'єктивного благополуччя і хлопці, і дівчата відчувають більш гармонійний внутрішній стан, що призводить до задоволення всіма сферами свого життя.

Тоді як особистісними рисами, які сприяють формуванню відчуття щастя та благополуччя у підлітковому віці ми визначили риси, які впливають на розвиток смисложиттєвих орієнтацій (самостійність, впевненість у собі, схильність до та незалежності, спрямованість на майбутнє тощо) та риси, які сприяють формуванню ціннісних орієнтацій та їх доступності (інтелектуальність, життєрадісність, відкритість, відвертість, динамічність, впевненість у собі та інші).

З метою оптимізації уявлень про щастя з урахуванням гендерних особливостей у підлітковому віці було надано такі рекомендації:

1. Для хлопців важливо бути успішними в обраній справі, контролювати події у своєму житті, тому в якості впливу на їх емоційний стан та оптимізації уявлень про щастя необхідно давати їм можливість займатися улюбленою справою, хобі, звертати увагу на те, що їм подобається, направляти та сприяти їх успіху в обраній справі. Актуально було б поєднати зусилля як педагогів, так і батьків.

2. Як вказує М. Аргайл більшість дослідників вважають, що самооцінка і внутрішній контроль тісно взаємопов'язані зі щастям [1, с. 116]. Тому для підвищення задоволеності життям підлітків, незалежно від гендерної статі, важливо формувати у них адекватну самооцінку. Цього можна домогтися за допомогою різних вправ і тренінгів (складання розповіді про себе, самооцінка емоційної сфери формується на основі вправ, які допомагають учням диференціювати емоції, вправи на розуміння сприйняття свого образу оточуючими). Внутрішній контроль у хлопців можна розвивати через почуття незалежності. Давати більше самостійності, особливо в тих заняттях, які подобаються підліткам. А дівчатам можна доручати будь-які відповідальні завдання, але з якими вони точно впораються.

3. Розширювати розуміння і уявлення про щастя у дівчат можна за допомогою бесід, обговорення фільмів, притч, оповідань. Тут же можна актуалізувати їх подальші життєві плани, поговорити про майбутнє в рамках того, як можна стати щасливим, що потрібно для цього зробити, можна обговорити, чого саме чекають від майбутнього і які шляхи вони самі бачать в досягненні своїх цілей.

4. А також доцільно у підлітків, незалежно від гендерної статі, підвищувати значимість соціального оточення (сім'ї, друзів), тому що ці чинники в розумінні щастя займають лідируючі позиції. Це можна робити за допомогою спільних заходів: свят, концертів, спортивних змагань, доручення загальних справ (наприклад в класі, або з сім'єю)

Висновок. Статева та рольова ідентифікація має свої особливості та безпосередній вплив на переживання благополуччя та уявлення про щастя у підлітковому віці. Хлопці вважають себе більш щасливими, коли відчувають впевненість у собі, цільність своєї особистості, визначеність установок та цілей життя, а дівчата більш схильні пов'язувати відчуття щастя зі своїм оточенням, з цільністю своїх переживань, з ефективністю спілкування та взаємодії з оточуючими.

Перспективи подальших досліджень. Ми вбачаємо в поглибленні уже відомих знань про щастя у підлітковому віці. Актуальним напрямом ми вважаємо дослідження уявлень про щастя в залежності від рольової ідентифікації (маскулінність, фемінність, андрогінність) в межах статі.

-
1. Аргайл М. Психология счастья / М.Аргайл. – СПб: Питер, 2003. –271с.
  2. Бедлінський О. І. Проблема періодизації підліткового віку в сучасному суспільстві / О. І. Бедлінський // Практична психологія та соціальна робота. – 2011 – № 2. – С. 49 – 54.
  3. Булах І.С. Психологічні основи особистісного зростання підлітків: автореф. Дис.

... на здобуття наукового ступеня доктора психол. Наук: 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / І.С. Булах.– К., 2004. – 42 с.

4. Венгер Г.С. Психологічні особливості рольових стосунків у дистатних сім'ях // Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. Проблеми сучасної психології. 2015. Випуск 27. С. 103 -107.

5. Грінцова О.М. До проблеми розвитку ціннісно-сислової сфери особистості підлітка / О.М. Грінцова // Журнал «Науковий огляд». - № 10 (31). – 2016. – С. 2 – 6.

6. Каган В.Е. Стереотипи мужності-жіночності і образ «Я» / В.Е. Каган // Питання психології. – 2005. – № 3 – С. 20–25.

7. Логвінова Д.В. Гендерні стереотипи старшокласників про соціальні ролі / Д.В. Логвінова // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – Серія «Психологія». – 2005. – № 702. – С.100–104.

8. Райс, Ф. Психология подросткового и юношескоговозраста / Ф.Райс. – СПб.: Питер, 2000. – С. 314

9. Селигман М. Новая позитивная психология: Научный взгляд на счастье и смыслжизни/ Мартин Селигман— М.: Издательство «София», 2006. —368 с.

10. Фесенко П.П. Что такое психологическое благополучие? Краткий обзор основных концепций // Научные труды аспирантов и докторантов. М.: Изд-воМоск. Гуманитар. Ун-та, 2005b. Вып. 46. С. 35–48.

11. Шамионов Р.М. Социальнаяактивность и субъективное благополучиеличности / Р.М.Шамионов//Личность и бытие: субъектныйподход: Материалы 5 Всерос. Науч.-практ.конф. Краснодар, 2010. – С.61-64.

12. Diener E. Subjective well-being /E.Diener / PsychologicalBulletin. – 1984. – N 95. – P. 542–575.

13. Diener, E. Most people are happy Text. / E. Diener, C. Diener // Psychological Science. 1996. – Vol. 7. –P. 181 – 185.

Ryff C. The structure of psychological well-being revisited//J. of Personality and Social Psychology. 1995. Vol. 69. P. 719-727.

УДК 159.9

Дарья Шпак
здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня
спеціальності 053 «Психологія»

Лідія Деркач
завідувач кафедри психології та педагогіки,
доктор психологічних наук, професор
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

БУЛІНГ: ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА ПРОТИДІЇ

Актуальність дослідження. Поняття «59рацівн» було завжди присутнє в житті людей, починаючи ще з часів, коли існувало рабство.Актуальність